

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НЕЗАКОННОГО ОБОРОТУ ЗБРОЇ

Поширення зброї – одна з тривожних тенденцій нашого життя. Хвиля насильства, піднята злочинним світом, підвищила попит на зброю, спричинила поширення так званого «збройового чорного ринку», який поповнюється не тільки з внутрішніх джерел, а й за рахунок активного придбання стволів за кордоном. Проблема зайшла так далеко, що вогнепальна зброя в руках зловмисників, та й законослужняних громадян також сприймається як норма, причому рівень свідомості багатьох власників зброї є таким, що вони ладні використати її без будь-яких вагань.

У 50–70-і роки збройовий ринок кримінального світу поповнювався в основному за рахунок старих запасів зброї з часів війни та епізодичних крадіжок з армійських сховищ та арсеналів МВС. Незначна кількість зброї також ввозилась нелегально з-за кордону. Потреби злочинного світу у зброї викликали нове явище для нашої країни – на місця боїв з метою добування зброї, наступного її відновлення та використання в кримінальних цілях почали здійснювати розкопки. Війна в Афганістані сприяла формуванню одного з найстабільніших контрабандних шляхів перекидання зброї в СРСР. Окремі військовослужбовці 40-ї армії, ТуркВО, САВО, а також деякі співробітники правоохоронних органів організували таємне ввезення зброї в Україну через Узбекистан, Туркменію і Таджикистан. Вперше за багато десятиріч у руках злочинного світу опинились найсучасніші зразки стрілецької зброї як вітчизняного, так і зарубіжного виробництва. Кількість завезеної зброї тільки за період афганської війни обчислюється тисячами одиниць.

З кінця 80-х починається період найактивнішого накопичення зброї населенням. Для прикладу проаналізуємо спочатку ситуацію, яка склалася в Росії, оскільки ця держава є основним постачальником зброї, яка ввозиться контрабандно. Тільки органами державної безпеки на території Російської Федерації в 1989–1991 рр. в результаті проведення понад 500 операцій було вилучено 975 одиниць вогнепальної зброї. Проте активна боротьба правоохоронних органів з озброєною злочинністю стає практично марною, оскільки для вилучення однієї одиниці во-

гнепальної зброї залучаються значні сили оперативно-слідчого апарату і витрачаються величезні кошти, тоді як кількість новітньої стрілецької зброї, що виявилася на руках у населення, обчислюється вже тисячами одиниць.

У 1991 р. з радянських Збройних Сил було викрадено стрілецької зброї в 16, 5 раза більше, ніж в 1987 р. Цьому сприяли розпад СРСР, відкриття південних, східних та західних кордонів, міжнаціональні конфлікти. У деяких випадках відбулось передавання цілих арсеналів у руки цивільного населення (Грузія, Вірменія, Азербайджан, Молдова, Таджикистан, Придністров'я, Абхазія, Осетія, Інгушетія, Чечня), а також укладались прямі, з відома офіційного керівництва деяких колишніх радянських республік, контракти на постачання іноземної зброї. В 1988–1991 рр. вірменською, чеченською, азербайджанською та грузинською діаспорами було організовано закупівлю зброї в третій країнах з наступним передаванням її злочинним формуванням. Так, у 1991 р. з Туреччини під виглядом гуманітарної допомоги було ввезено в Чечню першу партію стрілецької зброї радянських зразків (виробництва НДР), одержаної Туреччиною від ФРН у рамках взаємодопомоги НАТО, причому частину її було провезено дудаєвськими бойовиками через територію Азербайджану.

Кризова ситуація в державі, що розпадалася, крім численного зростання злочинності, спричинила те, що кримінальні структури дістали доступ до вискоєфективних зразків найсучаснішої стрілецької зброї. Все далі відходять у минуле часи, коли бандити були озброєні дідівськими наганами або обрізами, зробленими з мисливських рушниць. До кінця 1994 р. на озброєнні трьох тисяч злочинних структур та їх воєнізованих формувань перебувало понад 200 тис. одиниць автоматичної зброї, тоді як у 1992 р. їх кількість становила близько 25 тис. одиниць. Причому ці цифри стосуються тільки бойової вогнепальної зброї, сюди не ввійшла велика кількість нарізної та гладкоствольної спортивної та мисливської зброї.

На нелегальний ринок зброя зараз надходить, як правило, кількома шляхами: крадіжки із Збройних Сил, МВС, Служби безпеки, воєнізованої охорони; крадіжки окремих деталей на збройових заводах та кустарне виготовлення зброї; незаконне придбання нарізної та гладкоствольної

спортивної і мисливської зброї з наступним передаванням її в руки злочинного світу; контрабандне ввезення зброї з-за кордону.

Хвиля крадіжок вогнепальної зброї із Збройних Сил має сталу тенденцію до зростання. Тільки у січні-серпні 1992 р. на території Росії злочинці вчинили понад 600 крадіжок зброї та боєприпасів з військових частин, причому 471 випадок зафіксований у Збройних Силах, а в міліції та внутрішніх військах МВС Росії – 153 подібних факти. У першому півріччі 1994 р. Збройні Сили Росії в результаті майже 100 крадіжок із сховищ, баз та арсеналів, що охоронялися, втратили 4 тис. пістолетів, кулеметів та автоматів, 17 РПУ та РПГ. 2300 од. стрілецької зброї «надали» злочинному світу відділи внутрішніх справ. За 1995 р. злочинці викрали із Збройних Сил Росії ще 700 стволів. І це тільки з місць стаціонарного зберігання зброї та боєприпасів, а скільки зникло зброї з бойових частин та частин забезпечення групи федеральних військ у Чечні – невідомо.

Крім численних крадіжок армійської зброї іншим постійним каналом поповнення арсеналів злочинного світу стали збройові виробництва, що підтверджується фактами розкриття злочинних груп в Тулі, Коврові, Іжевську та інших містах. Разом з тим можливість легального збройового бізнесу, гарантована Законом «Про зброю», дала змогу деяким керівникам заводів мати величезний зиск від операцій з продажу зброї. Так, у 1994 р. кількома збройовими підприємствами було незаконно продано комерційним фірмам понад п'ять тисяч одиниць гладкоствольної вогнепальної зброї, причому під виглядом мисливської продавалась зброя бойового та спеціального призначення, в тому числі автоматична, найновіших зразків, та чотири тисячі одиниць нарізної вогнепальної зброї.

Поряд з вітчизняною злочинці останнім часом оснащуються все більшою кількістю зброї іноземного виробництва. Одним з основних джерел надходження її в Україну стали вогнища міжнаціональних конфліктів. Не можна не сказати і про «дружню» допомогу, яку надавали бійці УНА-УНСО із зброєю в руках в придністровському, абхазькому, чеченському конфліктах. В Україну з «гарячих» точок почали надходити численні моделі зброї виробництва США, Бельгії, Бразилії, Ізраїлю та

інших країн. Війна в Придністров'ї спричинила появу в Україні зброї та боєприпасів румунського виробництва.

Ще одним каналом нелегального надходження іноземної зброї злочинному світу став «балтійський шлях». В 1995 р. стався світовий скандал у зв'язку з виявленими протиправними діями начальника головного штабу естонської армії полковника Арво Сіреля, офіцера цього ж штабу, начальника відділу розвідки та контррозвідки капітана Ріхо Юхтегі, начальника фінансового відділу Олева Салусте і командира загону націоналістичної військової організації «Кайтселійт» Мезаліса Смирнова, які брали участь у незаконній торгівлі зброєю та її нелегальному переправлянні в Росію і далі в Україну. Поряд з озброєнням радянського виробництва естонці займались перепродажем представникам кримінальних структур зброї, придбаної в третіх країнах, в основному в Німеччині, Австрії, Фінляндії, Чехії, Польщі, Югославії, Ізраїлі. Об'єднаними зусиллями ФСБ, МВС Росії останнім часом вдалось деякою мірою зменшити потік контрабандної зброї, що надходила через естонсько-російський кордон, що врешті-решт призвело до переорієнтації міжнародної мафії на кінцевий пункт доставки зброї – тепер уже не в Росію, а в Україну.

Навіть найпоширеніші на Заході пістолети та пістолети-кулемети під штатний в НАТО дев'ятиміліметровий пістолетний патрон «парабеллум» не змогли потіснити пістолети радянських зразків, хай навіть і давно застарілих моделей, до яких належить ТТ. У нас саме до цієї зброї найпростіше дістати боєприпаси. Спорадична поява тих або інших західних моделей зброї в руках злочинців тільки підтверджує той факт, що збройовий ринок в Росії залишився повністю за радянською зброєю.

Найбільшу популярність в злочинному світі продовжують мати пістолети Макарова (ПМ) і Стечкіна (АПС) радянського виробництва, а також пістолети Токарева (ТТ), виготовлені не тільки в СРСР, а й в Польщі, Югославії, Китаї (тільки через Естонію контрабандно надійшло до Росії більш як тридцять тисяч пістолетів (ТТ) китайського виробництва), і автомати Калашникова всіх моделей. Разом з тим наймані професійні кілери найчастіше починають використовувати високоточну зброю (снайперські гвинтівки, оснащені оптичними та нічними прицілами, лазерними цілепоказчиками та ін.), як правило, не вітчизняного, а інозем-

ного виробництва. Це робиться спеціально, щоб виключити потім будь-яку можливість для правоохоронних органів відстежити дальший шлях обороту зброї, яка використовується в цих акціях. Події в Грузії та Азербайджані, розгром дудаєвцями КДБ Чечено-Інгушської АРСР та захоплення спеціальних зразків зброї й спецтехніки, а також численні трофеї, взяті дудаєвцями у федеральних військ, чималою мірою сприяли оснащенню російських злочинців за останнім словом науки і техніки. Якоюсь мірою цьому сприяло й кустарне виготовлення глушителів нашими місцевими «кулібініми». Використання в цій зброї спеціальних типів боєприпасів передбачає їх постійне поповнення, яке відбувається в результаті періодичних крадіжок зі сховищ, причому не з стаціонарних, де існує суворий облік та контроль за зберіганням, а з польових пунктів забезпечення, що знаходяться в безпосередній близькості від бойових дій. Самі умови утруднюють там здійснення повного контролю за оборотом зброї та боєприпасів і дають змогу окремим військовослужбовцям займатися незаконним збагаченням. Саме в «гарячих» точках різко почастишали випадки звернень злочинних елементів до особового складу російських військових частин з пропозиціями про продаж зброї, в тому числі й великими партіями.

Основною проблемою для злочинного світу, судячи з усього, найближчим часом стане не тільки добування зброї, якої й так вистачає, а поповнення необхідними боєприпасами. Це може призвести не тільки до крадіжок та нападів на армійські сховища та пункти боєпостачання, а й до спроб прямої закупівлі боєприпасів на виробництвах як у Росії, так і за кордоном, насамперед в Україні та Киргизії, де є патронні заводи. По вже згаданому «балтійському» каналу транспортування зброї та боєприпасів у Росію з Естонії, поряд з іншими видами боєприпасів, контрабандно ввозяться автоматні та гвинтівкові патрони калібру 7,62 мм фінського виробництва.

Останнім часом правоохоронні органи посилили боротьбу з поширенням вогнепальної зброї, зменшивши таким чином її незаконний оборот. Проте накопичені величезні запаси вже починають диктувати свої правила нашому суспільству. Так, якщо в перші дев'ять місяців 1992 р. в Росії було вчинено 4321 злочин із застосуванням вогнепальної зброї, то за цей же період 1994 р. їх кількість зросла вже до двадцяти двох з половиною тисяч. За деякими даними, тільки у Москві зараз налічується понад

сто тисяч нелегальних стволів. І вони досить голосно «заявляють» про себе. За січень-вересень 1995 р. в столиці було зареєстровано близько тисячі злочинів із застосуванням вогнепальної зброї та вибухових речовин.

Щодо ситуації, яка склалася на Україні, то вона набагато краща порівняно з Росією. Така ситуація не випадкова, це результат більш злагоджених професійних дій правоохоронних органів, відсутності на території України озброєних конфліктів, чітких дій митниці та прикордонників. Але тут виникає багато питань, пов'язаних з вилученням у злочинців зброї під час спецоперацій. Так, багато хто з них свідчив, що зброя потрапила до них через продавців, які у свою чергу підтверджували її надходження з-за кордону. Проте найбільш гострою є проблема забезпечення надійного зберігання зброї у сховищах МВС, СБУ, Збройних Сил України. Це пов'язано з тим, що ні контрабанда, ні виготовлення зброї у підпільних майстернях не можуть порівнятися за своїми масштабами з крадіжками її з спецсховищ і у приватних осіб. Можна було б довго дискутувати з приводу пріоритетних напрямів у боротьбі з незаконним оборотом вогнепальної зброї, але хотілося б проаналізувати деякі цифри та факти, а вони, як відомо, переконливіші за все.

У сховищі «НЗ» (непорушного запасу) МВС зберігається стрілецька зброя, спорядження, бронетехніка – на випадок участі міліцейських підрозділів у бойових діях. Передбачена багаторазова система захисту, огороження території парканом з колючого дроту (окрім звичайних перепон), цілодобова охорона спецпідрозділом, здавалося б, зовсім виключали можливість доступу до зброї, яка тут зберігалася. Але...

«Від хатнього злодія немає засува» – свідчить народна мудрість. Найкраще тому підтвердження – випадок, про який йдеться. У ролі «хатнього злодія» виявилися співробітники міліції, які охороняли об'єкт. Прокуратура Комінтернівського району Одеської області за фактом крадіжки порушила кримінальну справу. Вивчення обставин показало, що злочинців слід шукати серед охоронців. Їх було 10 чоловік, службу несли по двох.

Розповідає в.о. начальника УМВС України в Одеській області полковник міліції Григорій Єспур, який особисто очолював опергрупу обласного УМВС:

- До двох годин ночі (через 12 годин після надходження повідомлення у чергову частину УМВС України в Одеській області) виявили

причетність до крадіжки одного з охоронців. сержанта міліції Володимира К. Йому 21 рік, він місцевий, рік тому повернувся зі служби в армії з відмінною характеристикою.

До трьох годин тієї ж ночі у селі Першотравневе було затримано ще двох співучасників: однокласника охоронця Олександра та їх однолітка Ігоря. А до ранку в будинку, де проживає бабуся подруги одного з цих хлопців, знайшли під ліжком загорнуті в поліетилен та ганчір'я автомати, пістолети та снайперські гвинтівки. Ті самі викрадені 34 одиниці стрілецької зброї на загальну суму приблизно 40 тисяч доларів США.

З'ясувалося, що Володимир з друзями двічі проникали у сховище. Вивозили зброю на «запорожці» Олександра. За якихось півгодини було викрадено першу партію – 19 стволів, які відвезли спочатку неподалік, у десяти кілометрах від райцентру (Комінтернове), на склад на краю села, котрий давно ніхто не використовував. Тут же було спилено приклади, замінено місця кріплення ременів автоматів – так майбутнім покупцям зручніше сховати зброю під верхнім одягом. Згодом зброю перенесли в інший будинок...

Планувалася акція, певно, давно. Реалізації ж її, на думку компетентних експертів, сприяли загальний господарський хаос, який охопив маттехбазу органів правопорядку, падіння дисципліни в міліцейських підрозділах, безконтрольність з боку посадових осіб.

Так, ще в жовтні минулого року під час ремонту даху смолою було виведено з ладу дві з трьох систем сигналізації – від пульта двох об'єктів, що охоронялися. З 21.00 до 22.00 щодня всім споживачам Комінтернівського району відключали подання електроенергії. Сховище ж не мало автономного джерела електропостачання, і це відключення спричиняло параліч одночасно трьох рубежів сигналізації: інфрачервоного променя за периметром складської території, дверного пульта сигналізації («ревуна») і подачі сигналу тривоги на пульт райвідділу міліції.

Для надійності перевертень-сержант перерівав проводи звукоствільової сигналізації. Зачинені подвійні двері сховища не стали перепорою для злодіїв, незважаючи на те, що двері ці опечатувались завідувачем сховища. Проте Володимир, приготувавши кустарну печатку, у години вечірнього чергування добував опечатані в спецшафі ключі.

Черговий по райвідділу зобов'язаний щогодини телефонувати на склад, кожні 4–5 годин надсилати туди когось із співробітників, але ця інструкція не виконувалася...

Одеські оперативники (всього в цій операції брали участь 90 чоловік) зробили обшук у всіх охоронців – мало хто виявився безгрішним. У одного з відставних прапорщиків (у міліції він з 1996 року), який раніше завідував армійським сховищем, вдома виявили автомат і 150 патронів до нього.

Позачергова колегія УМВС України в Одеській області проаналізувала подію. Було прийнято рішення увійти з клопотанням до МВС України про звільнення від займаної посади начальника Комінтернівського райвідділу міліції полковника Володимира Клименка. Звільнено з органів внутрішніх справ вісім міліціонерів, які охороняли об'єкт, а також начальника відділу цивільної оборони та військово-мобілізаційної роботи МВС України в Одеській області полковника внутрішньої служби Павла Башкирова. До адмінвідповідальності притягнуто ряд співробітників УМВС районної та обласної ланок.

У всій цій події втішним є те, що за щасливою випадковістю викрадена зброя не потрапила до рук бандитів або ж найманих убивць¹.

Розслідування кримінальної справи продовжується.

Вжиті правоохоронними органами активні заходи щодо боротьби зі злочинністю та незаконним оборотом зброї почали давати свої результати.

В процесі проведених спецоперацій було вилучено на території України:

1992 р. – 1689 од. вогнепальної зброї та боеприпасів; 1993 р. – 1299; 1994 р. – 1844; 1995 р. – 2632; 1996 р. – 3324; 1997 р. – 4046; 1998 р., перше півріччя – 2213.

Викрадено зброї та боеприпасів всього на території України:

1992 р. – 153 од. вогнепальної зброї та боеприпасів; 1993 р. – 190; 1994 р. – 204; 1995 р. – 212; 1996 р. – 212; 1997 р. – 170; 1998 р., перше півріччя – 87.

Злочинів, вчинених на території України, з використанням вогнепальної зброї та вибухових речовин:

1992 р. – 653 злочини; 1993 р. – 865; 1994 р. – 1906; 1995 р. – 978; 1996 р. – 1877; 1997 р. – 1346; 1998 р., перше півріччя – 618.

На 1998 р. в дозвільній системі МВС України зареєстровано 665579 власників вогнепальної зброї, у них знаходиться 745404 од. вогнепальної зброї. Необхідно врахувати, що за наявності «білих плям» у законодавстві, а саме відсутності Закону України «Про зброю» та інших підзаконних актів у період з 1991 р. до 1995 р. було придбано на законних підставах через комерційні структури гладкоствольну зброю спеціального призначення в кількості кількох тисяч одиниць, яка за своїми технічними характеристиками не відповідає стандартам для мисливської зброї, а отже, не могла й не повинна була продаватися як мисливська.

Гадаємо, в даному разі цифри говорять самі за себе і не треба робити обнадійливий прогноз про скорочення незаконного обороту вогнепальної зброї, незважаючи на більш благополучну порівняно з Росією криміногенну ситуацію.

За січень-червень 1998 р. в Російській Федерації було вилучено понад сорок чотири тисячі одиниць вогнепальної зброї, близько шестидесяти тисяч патронів, 192 ручні гранати, 123, 5 кілограма вибухівки. Але ця кількість є не більш як крапля в морі, оскільки озброєність населення країни досягла загрозуючих розмірів, перевищивши кілька мільйонів одиниць нарізної та гладкоствольної зброї.

Незаконне поширення зброї серед кримінальних елементів спричинило ще одну істотну проблему. Зростання злочинності примусило скористатися послугами збройового ринку багатьох законслухняних громадян: суспільство, прагнучи протистояти кримінальній «дев'ятій хвилі», почало само шукати доступні засоби боротьби із злочинністю, причому не тільки не чекаючи, поки держава в особі правоохоронних органів почне вживати необхідних заходів безпеки, а й вже зовсім не покладаючись на них. Вільна циркуляція зброї в усіх верствах суспільства (від «вищих» до «нижчих») – одна з найбільш неприпустимих та небезпечних прикмет нашого часу. Тому девальвація самого поняття «безпеки» як суспільної, так і особистої, примушує громадян в обхід законодавчих та нормативних актів, що регламентують оборот зброї, будь-якими шляхами діставати її. За основу своїх дій люди, мабуть, беруть народну мудрість «спасіння потопаючих – справа рук самих потопаючих». Страх та погроза насильства примусять ще не одну тисячу за

конослухняних громадян будь-якими шляхами придбавати вогнепальну зброю, що також зробить свій внесок у її незаконне поширення.

Проте боротьба правоохоронних органів з цим злом не буде ефективною доти, доки держава не вживе всіх необхідних заходів для кардинального розв'язання основних економічних та політичних проблем, які стоять перед суспільством. Доти, поки простий громадянин не буде почувати себе в повній безпеці не тільки за металевими дверима у себе вдома, а й на вулиці, в магазині, на роботі, одним словом, – всюди.

Надійшла до редколегії 28.12.98

С.В. Гізімчук

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЧИННОГО ЗВ'ЯЗКУ ПРИ СКОЄННІ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 215⁵ КК УКРАЇНИ

Характеристику причинного зв'язку, як ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 215⁵ КК, слід розпочати із визнання того, що проблеми причинності в науці кримінального права залишаються дискусійними. Об'єктивною трудністю у вирішенні спірних питань щодо власливостей та обов'язкових ознак причинної залежності насталої шкоди від поведінки людини є той рівень пізнання, який досягнуто наукою – «все, що лежить поза наукою, причинному аналізу, що має юридичне значення, не піддається» [1, с.104]. Однак зараз наука кримінального права у взаємодії із філософією, логікою, іншими науками надає дослідникам достатню пізнавальну можливість для всебічного розгляду особливостей розвитку причинного зв'язку при скоєнні того чи іншого злочину, в тому числі злочину, відповідальність за який передбачена ст. 215⁵ КК.

Найбільшого поширення серед науковців у питанні про причинний зв'язок в кримінальному праві набула теорія необхідної умови. Так, Т.В.Церетелі, розкриваючи сутність причинного зв'язку, вказує на такий зв'язок двох слідуючих одне за одним явищ, «при якому перше явище із необхідністю породжує друге явище» [2, с. 84]. У такому випадку діяння (перше явище) розглядається як необхідна умова наслідків (другого явища), тобто як умова, без якої наслідки не наступили б (*conditio sine qua non*). В. М. Кудрявцев, розвиваючи цю теорію, відмічає, що необхідною умовою те чи інше явище дійсності стає лише за пе-